

CONTRIBUȚII ARHEOLOGICE PRIVIND EXISTENȚA UNOR CNEZATE ȘI STABILIREA UNUI DRUM COMERCIAL ÎNTRE CARPAȚI ȘI DUNĂRE ÎN SEC. IX—X

de dr. MARIA COMȘA

În lucrările noastre mai vechi sau mai recente, referitoare la cetățile de la Slon-Prahova (cetatea I de lemn ; I A de cărămidă ; I B de piatră, de pe Dealul „La Ciugă“ ; cetatea II din preajma muntelui „Virful lui Crai“) consideram că aceste cetăți aparțineau unor cneji de vale, care îndeplineau rolul de căpetenie a obștilor de pe valea pîriurilor Drăjnuța și Telejenel, de la izvoare și foarte probabil pînă la confluența Telejenelului cu Teleajenul, pe de o parte, și a Drăjnuței cu Teleajenul, pe de altă parte, iar, în caz de nevoie, cneazul de vale îndeplinea și funcția de conducător militar al membrilor obștei pe care îi conducea ¹.

Ținînd cont de această situație, presupuneam și continuăm să postulăm existența în jurul acestor cetăți a unor sate în care locuiau membrii de rînd ai obștilor. Ținînd seama de faptul că la Slon și împrejurimi e o regiune muntoasă, aici trebuie să fi existat sate de tip resfirat, cu case de lemn sau în locuri propice, cu bordeie mai puțin adîncite, în care locuințele erau fie izolate, fie „în cuiburi“ sau „în cringuri“ la distanțe mai mici sau mai mari ².

Arătăm, de asemenea, că aceste cetăți, pe lângă faptul că ele puteau constitui în caz de nevoie un loc de refugiu, apărau, în același timp, una din principalele căi de comunicație care lega, în vremea existenței lor, Muntenia de Transilvania ³.

De asemenea, studiînd materialul arheologic provenit din cele două așezări de la Bucov-Ploiești, pe baza existenței unor materiale de construcții (fragmente de conducte de apă și de olane pentru acoperiș, fragmente de cărămizi și bucăți din pietre de calcar fasonate) am presupus și aici existența în sec. IX—X a unei fortificații de tipul cetăților I A și I B de la Slon ⁴.

În preajma acestei fortificații se aflau satele (așezările) cercetate de noi : Bucov Tioca, Bucov Rotari, Bucov Ghespari și altele care au fost descoperite (pe care nu le-am putut cerceta), se țineau lanț de-a lungul pîriului Morii și a pîriului Bucovelul, sate de tip adunat, caracteristice zonei de contact dintre cîmpie și dealuri.

¹ Maria Comșa, *Un Knézat roumain du X —XII siècles à Slon-Prahova (Étude préliminaire)*, „Dacia“, N. S. XXII, 1978, p. 303—317 ; idem, *Cetatea de lemn din secolele VIII—IX de la Slon-Prahova*, în vol. Muzeul național, V, București, 1981, p. 133 și urm.

² Idem, *Cercetările de la Slon și importanța lor pentru studiul formării relațiilor feudale la sud de Carpați*, în *Studii și materiale privitoare la trecutul istoric al jud. Prahova*, II, Ploiești, 1969, p. 29 ; idem, *Die Forschungen von Slon und ihre Bedeutung für das Studium der Entwicklung der feudalbeziehungen südlich der Karpathen*, în *Siedlung, Burg und Stadt* din seria D. Ak. d. W. zu Berlin, Schriften der Sektion für Vor- u. Frühgeschichte, Bd. 25, Berlin, 1969, p. 238 ; idem, *Un knézat...*, p. 317.

³ Idem, *Cercetările de la Slon...*, p. 29 ; idem, *Die Forschungen...*, p. 238 ; idem, *Un knézat...*, p. 317.

⁴ Idem, *Cercetările de la Slon...*, p. 29 ; idem, *Die Forschungen...*, p. 238 ; idem, *Un knézat...*, p. 3—17.

⁵ Idem, *Cultura materială veche românească (Așezările din secolele VIII—X de la Bucov-Ploiești)*, București, 1978, p. 42—44 și 145—146.

Aici a existat un alt cnezat care cuprindea valea pîriului Morii și a Bucovelului, pînă la confluența acestuia din urmă cu Teleajenul, dar e posibil și alte văi ⁶.

Ca și cetățile de la Slon și Bucovul se afla pe același drum care lega Muntenia de Transilvania, de aceea putem presupune că și cetatea care a existat aici avea și funcția de a păzi acest drum ⁷.

Coborînd mai jos în cimpie, mai precis în zona de silvostepă, care acoperea pe atunci teritoriul de azi și împrejurimile Bucureștiului, după cum se știe, cercetările din ultimele decenii au scos la iveală urmele a numeroase așezări, care, de asemenea, se țineau lanț de-a lungul riului Dimbovița și a pîraielor Colentina și Sabarul ⁸.

În ciuda greutăților inerente, ușor de înțeles, dacă avem în vedere faptul că o bună parte din aceste așezări se află sub actualul oraș, totuși s-au scos la iveală numeroase vestigii pentru a ne putea face o idee asupra culturii materiale din secolele VIII—X și mai tîrziu.

Aici au ieșit la iveală unele mărturii, care (ca și la Bucov), deși încă puține, dovedesc că înaintea fortificațiilor aparținînd epocii feudalismului dezvoltat a existat și o fortificație aparținînd epocii feudale timpurii. Avem în vedere faptul că în bordeiul nr. 3 de la Băneasa sat, în dărîmăturile cuptorului, a fost descoperit și un fragment dintr-o cărămidă smălțuită, iar în cuprinsul așezării fiind descoperite și alte fragmente de cărămizi, avînd una din fețe smălțuită cu smalt verde ⁹. Aceste cărămizi provin, fără îndoială, de la o fortificație (de tipul cetății I A de cărămidă de la Slon), databilă în sec. IX—X.

În jurul acestei fortificații se aflau numeroase așezări satești, unele din ele, ca și cele de la Bucov, depășind chiar faza de sat și avînd o bogată activitate-meșteșugărească, cum este de exemplu așezarea de la Băneasa-sat, cea de la București, „Piața de Flori ș. a.

Ținînd cont de cele expuse mai sus, putem postula existența unui cnezat ¹⁰, care își avea centrul undeva în zona cuprinsă între actuala salbă de lacuri din regiunea Bucureștiului și riul Dimbovița ¹¹. Acest cnezat cuprindea cursul inferior al Dimboviței cu afluenții săi (unii azi dispăruți în urma sistematizării orașului) și cursul inferior al Colentinei, aproximativ pînă la vărsarea sa în riul Dimbovița.

Materiale de construcție mai numeroase au fost descoperite în unele așezări de pe cursul inferior al Argeșului.

Astfel, la Radovan, în camera de foc a unui cuptor de ars oale, din sec. al X-lea, grătarul era susținut de numeroase fragmente de cărămizi, care fuseseră introduse aici nearse și care, datorită căldurii pe care au primit-o prin gura de foc, au devenit slab arse. De aceea, în lucrarea în care am publicat acest cuptor de olar, noi am postulat existența la Radovanu a unor cărămidari, ca și a unui cuptor de ars cărămizi în sec. al X-lea ¹².

De asemenea, tot aici am descoperit în complexe din sec. IX—X blocuri de piatră de calcar fațetate, aduse aici special, se pare din sudul Dobrogei ¹³, precum și cărămizi ¹⁴.

⁶ Ibidem, p. 146.

⁷ Ibidem, p. 146.

⁸ Margareta Constantiniu și Panait I. Panait, *Cercetarea feudalismului timpuriu pe teritoriul orașului București*, în *Materiale de istorie și muzeografie*, III, București, 1965, p. 3—24; Panait I. Panait, *Densitatea așezărilor feudale timpurii pe teritoriul Bucureștilor*, Rev. Muz., X, 1973, p. 233—237.

⁹ Margareta Constantiniu, și Panait I. Panait, op. cit., p. 21.

¹⁰ Un cnezat la București a presupus, pe baza analizei unor documente medievale, și C. C. Giurescu (intervenție verbală la Acad. R.S.R.). măлqуаһuеuо(pe2

¹¹ Se pare că așezările de pe pîriul Sabar aparțineau unei alte obști de vale, care cuprindea valea Sabarului, a Neajlovului și o parte din valea Argeșului.

¹² Maria Comșa, *Töpferi aus dem 10.Jh. bei Radovanu*, „Archaeologia Polski“, XVI, 1—2, Warszawa, 1971, p. 388—392.

¹³ Descoperiri făcute de noi în anul 1980, încă inedite.

¹⁴ Material inedit prezentat de noi la Sesiunea de rapoarte de la Oradea, în: martie 1979.

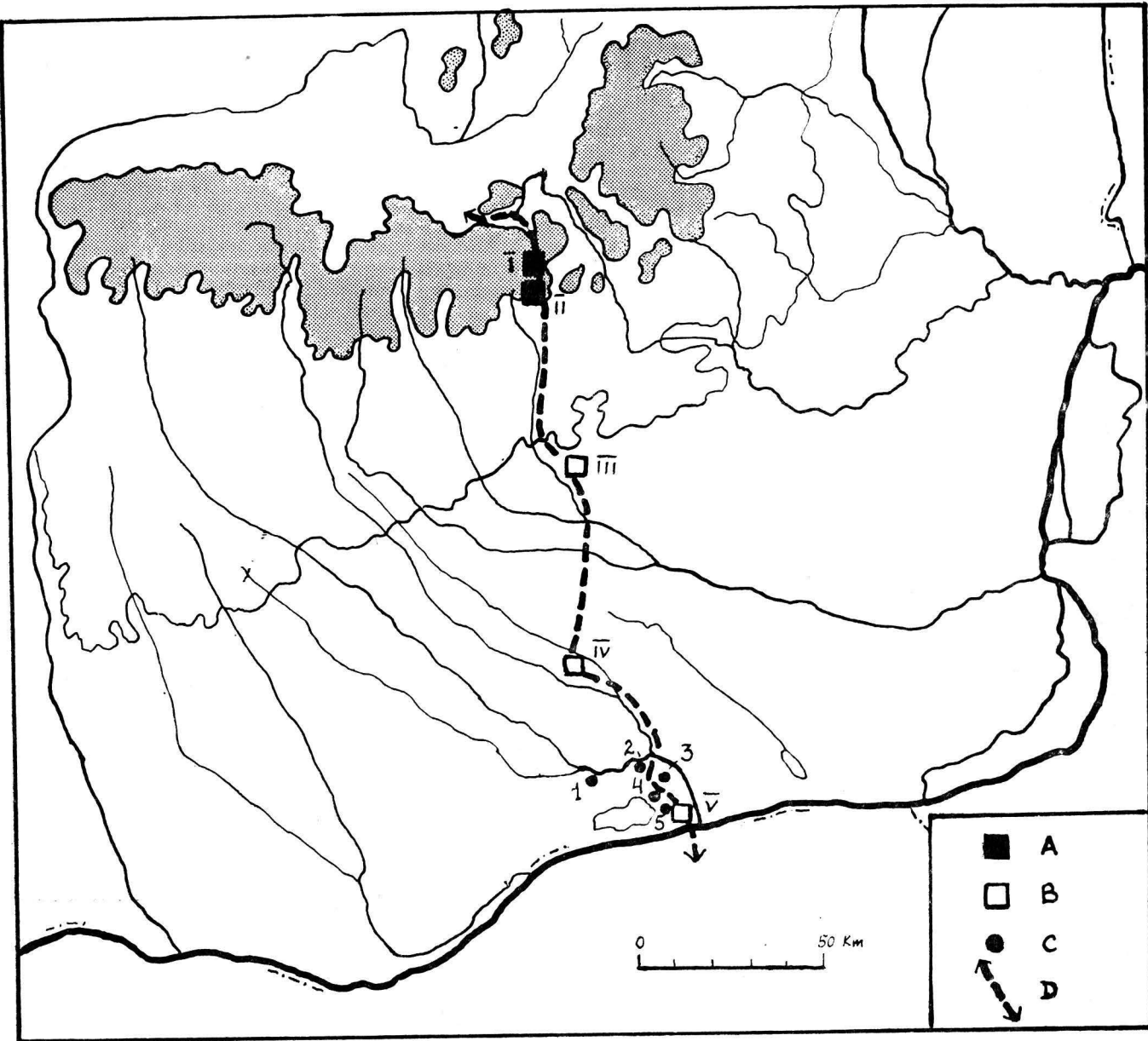

Fig. 1 — Cetățile și drumul comercial din sec. IX—X dintre Carpați și Dunăre :

A — cetăți existente ; B — cetăți care nu au putut fi descoperite pînă acum ; C — localități unde s-au descoperit materiale de construcții (cărămizi, tuburi de conducte, țigle, olane, pietre de calcar fasonate) ; D — traseul drumului ; I — Slon „Virful lui Crai” ; II — Slon „La Ciugă” ; III — Bucov-Ploiești ; IV — București ; V — Chirnoși ; 1 — Mironești ; 2 — Crivăț ; 3 — Radovanu ; 4 — Căscioarele ; 5 — Chirnoși.

Recent pe teritoriul comunei Radovanu în punctul numit „Cotu Malului“ au apărut și fragmente dintr-o conductă de apă oranamentată cu linii orizontale late, adincite cu un instrument cu capul bont ¹⁵.

Cărămizi întregi sau fragmentare, precum și conducte sau fragmente de conducte de apă, olane pentru acoperiș și alte fragmente ceramice au fost scoase la iveală în patru puncte din spre marginea de sud-est a actualului sat Chirnogi (jud. Călărași), ca și în hotarul satului : în „Livada cu piersici“, în „Via lui Ștefan Ivașcu“ (conducte) și „Via lui Baltag“ (cărămizi) ¹⁶. Unele din aceste cărămizi, având pe suprafață urme de mortar cu bucățele de cărămidă pisată în compoziție, provenite evident din ziduri, au fost descoperite în poziție secundară, fiind refolosite la instalațiile de foc din diferite bordeie sau în unele gropi ¹⁷.

Două tuburi de conductă au fost descoperite pe teritoriul satului Căscioarele, la marginea de est a teritoriului satului spre Chirnogi ¹⁸.

O cărămidă provine și de pe teritoriul satului Crivăț (jud. Călărași), descoperită întâmplător ¹⁹.

Cărămizi, datînd din aceeași vreme cu cele de la Chirnogi, au fost descoperite și la Mironești pe valea Argeșului, în punctul numit „Malul Roșu“ ²⁰.

Din cele prezentate mai sus reiese clar că pe cursul inferior al Argeșului, în apropiere de vărsarea sa în Dunăre, au existat relativ numeroase ateliere, care produceau o cantitate apreciabilă de materiale de construcții (cărămizi, conducte de apă, țigle și olane).

Cărămizile cu urme de mortar, avînd în compoziție cărămidă pisată, ca și existența unor blocuri de calcar fasonate presupun fără îndoială, în apropierea vărsării Argeșului în Dunăre, existența unor cetăți de tipul celor de la Slon, dateabile în sec. IX—X. În jurul acestor cetăți se aflau o serie de așezări sătești, unele care au depășit deja faza de sat, cum sînt cele de la : Greaca, Căscioare, Crivăț, Radovanu, Mirești și Chirnogi ²¹.

Constatăm astfel că în sec. IX—X avem cetăți de cărămidă sau de piatră în zona de munte la Slon („La Ciugă“, cetățile I A și I B, cetatea II în apropierea Muntelui „Virful lui Crai“), la Bucov-Ploiești, în zona de contact dintre cîmpie și dealuri, la București, în zona de silvostepă din centrul Munteniei și în sfîrșit în apropiere de vărsarea Argeșului în Dunăre. Aceste cetăți între Slon (dealul „La Ciugă“) și Dunăre erau situate la distanțe de circa 50—60 km una de alta, fiecare dintre ele legîndu-se de centrul politic și administrativ al unui cnezat din care făceau parte mai multe văi de piraie și anumite porțiuni din valea unui riu (Teleajenul, Dimbovița, Argeșul etc.).

Ținînd cont de chipul în care aceste cetăți sînt dispuse începînd de la Dunăre și pînă pe Carpați noi credem că pe lingă faptul că ele se legau de centrul politic, administrativ și militar al unei microzone ele apărau deopotrivă un important drum comercial ce pornea de la vărsarea Argeșului, pe cursul inferior al acestui riu în sus, continuînd pe Dimbovița pînă la București, de unde trecea pe valea Teleajenului și a Drăjnuței, pentru a urca apoi pe Carpați, pe plai, pînă la Pasul Tătaru. Credem că acest drum a continuat spre nord în Transilvania, iar spre sud, prin vadul Dunării de la Oltenița, a trecut în Peninsula Balcanică.

¹⁵ Descoperirea, împreună cu o parte din material, ne-a fost adusă la cunoștință de colaboratoarea noastră la șantierul Radovanu, prof. Elena Gheannopoulos.

¹⁶ Mihai Sîmpetru și Done Șerbănescu, *Ceramica de tip urban din așezarea medievală timpurie de la Chirnogi*, SCIVA, 26, București, 1975, 2, p. 241—275.

¹⁷ *Ibidem*, p. 254.

¹⁸ Bucur Mitrea, *Două tuburi dintr-o conductă de apă din epoca feudală timpurie descoperite la Căscioarele*, SCIV, 11, 1960, 2, p. 435—436.

¹⁹ Mihai Sîmpetru și Done Șerbănescu, *op. cit.*, p. 255 și fig.

²⁰ *Ibidem*, p. 255.

²¹ *Ibidem*, p. 241—275 ; Maria Comșa, *Töpferi...* p. 388—392 ; Eugen Comșa, *Săpături de salvare și cercetări de suprafață în regiunea București*, SCIV, VI, 1955, 3—4, fig. 15 după p. 436 ; cf. în special patruleterul închis de descoperirile de la : Crivăț, Radovanu, Căscioarele și Chirnogi, între care trebuie să fi fost situată cetatea sau eventual cetățile (suprapuse).

Traseul acestui drum din sec. IX—X trebuie să fi fost foarte apropiat de cel al unui drum cunoscut în sec. al XVIII-lea, care pornea de la Oltenița, pe cursul inferior al Argeșului și apoi pe cursul inferior al Dimboviței spre București, trecând apoi prin Ploiești, Vălenii de Munte și traversând Carpații spre Buzăul Nemțesc²².

Pe acest drum se transportau cu carele produse specifice zonelor de munte și de dealuri (blănuri, miere, fructe, etc.), sare de la ocnele din bazinul Teleajenului (Săraru, Ghitiore, Teșani, Slănic și Telega)²³ și se ducea pește de la Dunăre, cereale și alte produse specifice zonelor de câmpie, având loc un schimb regulat, atît între diferitele formațiuni politice de care am amintit mai sus, cît și între regiuni mai îndepărtate.

Drumul dintre Slon și Chirnoși nu este singurul între Carpați și Dunăre, în sec. IX—X. Altele, la fel de vechi, sînt în curs de studiere, urmînd ca traseul lor să fie precizat cu alt prilej.

Existența drumului de la Slon la Chirnoși, ca și altele similare, dovedesc indirect că regiunea de la sud de Carpați se afla într-un stadiu avansat de dezvoltare din punctul de vedere al culturii materiale și al organizării sociale.

În fruntea formațiunilor politice, amintite mai sus, se afla cite un cneaz, care conducea uniunea de obști din subordinea sa, avînd în același timp și atribuții de judecător, iar în caz de pericol și de conducător al țăranilor înarmați.

CONTRIBUTIONS ARCHÉOLOGIQUES CONCERNANT L'EXISTENCE DE QUELQUES KNÉZATS ET D'UNE ROUTE MARCHANDE ENTRE LES CARPATHES ET LE DANUBE AUX IX —X SIECLES

R é s u m é

L'auteur tenant compte des matériaux de construction (pierres calcaires taillées, tuyaux d'eau en terre cuite, briques etc.) semblables a ceux de la forteresse de Slon (dép. de Prahova), découverts en quelques agglomérations consi-

²² Romulus Vulcănescu, Paul Simionescu, *Drumuri și popasuri vechi*, București, 1974, harta nr. V. Organizarea vamală a Țării Românești în secolul XVIII-lea (după C. Șerban). Acest drum, de asemenea, continuă atît în Transilvania, cît și în Peninsula Balcanică.

Obiceii surprîns în evul mediu, de a marca drumurile prin copaci bătrîni, în care se făceau sau se puneau anumite semne, copaci de *hotare* trebuie să fi existat din timpuri străvechi, acest procedeu fiind folosit fără îndoială și în sec. IX—X (*ibidem*, p. 20).

În preajma așezărilor fortificate amintite mai sus se aflau locuri de popas. Un astfel de loc de popas am mai putut surprinde încă la Bucov, lîngă o fîntînă aflată în dosul actualei școli. Înainte, în apropierea acestui loc, trebuie să fi existat izvoare sau o baltă mai mică.

Un alt loc de popas l-am surprîns la Ploiești, în partea de nord a orașului, pe malul pîriului Dimbovnicul.

Pentru trecerea acestui drum peste Carpați în Transilvania cf. Gh. Zagoriț, *Trecătorile Teleajenului*, „Anuarul de geografie și antropogeografie”, III, 1911—1912, București, 1919; Ecaterina Zaharescu, *Vechiul județ al Saacului în lumina istorică și antropogeografică*, Buletinul Societății de Geografie”, LII, 1933, p. 159 și 192, iar mai nou Paul Binder, *Contribuții la localizarea Cruceburgului și unele probleme legate de ea*, Muzeul Brașov, Culegere de studii, I, 1967, p. 121—123; idem, *Date geografica-istorice referitoare la pasurile și plaiurile transcarpatine din jud. Covasna*, „Aluta”, Sf. Gheorghe, 1972, p. 271 și urm; idem, *Drumurile și plaiurile Țării Bîrsei*, în *Studii și articole de istorie*, XIV, 1969, p. 207—218.

²³ Romulus Vulcănescu, Paul Simionescu, *op. cit.*, p. 51.

dère qu'à Bucov-Ploiești, à Bucarest, et à Chirnogi auprès du Danube, ont existé aussi des forteresses, construites en briques ou blocs (calcaires taillés), datant des IX—X ss.

Ces fortifications sont mises en liaison avec l'existence des formations politiques (knézats de la vallée) dans les zones respectives, le knéz, qui se trouvait à la tête de ces formations, étant de même juge et, en cas de péril, chef militaire de ses sujets.

Les forteresses mentionnées, en dehors de leur fonction militaire, ont du aussi défendre la route marchande, qui aux IX —X ss. reliait le SE de la Transylvanie avec le Danube et même avec la Péninsule Balcanique (Fig. 1).